

СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК МУЗЕЮ ІСТОРІЇ КИЇВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА (ДО 40-РІЧЧЯ ДІЯЛЬНОСТІ МУЗЕЮ)

Стаття присвячена історії заснування, основним завданням та напрямкам діяльності Музею історії Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Ключові слова: університет, музей, експозиція, Музейний фонд України.

Музей історії Київського національного університету імені Тараса Шевченка був заснований згідно з наказами ректора університету № 153 від 28 грудня 1966 року та № 476 від 21 листопада 1978 року.

Метою створення Музею були концентрація, збереження та використання в навчальній, науковій і патріотично-виховній роботі матеріалів, які відображають шлях розвитку Університету – важливого центру підготовки кадрів науки та освіти.

Спочатку на четвертому поверсі головного корпусу Університету була відкрита невеличка виставка, яка мала назву «Київський університет сьогодні», експозиція якої розповідала про сучасні досягнення тогочасного Університету. Ця виставка користувалася великою популярністю серед студентів, викладачів та особливо зацікавила випускників Університету. Вона викликала неабиякий інтерес до історії свого навчального закладу. Так з'явилася ідея відкрити Музей, експозиція якого буде розповідати про зародження університетської освіти в Україні, про створення Університету в Києві, про нелегкий шлях його становлення, наукову діяльність викладачів та життя студентів. Люди почали приносити цікаві речі, документи та різноманітні матеріали. Копіткий процес збору матеріалів та комплектації наукових фондів тривав 12 років.

Нині Музей знаходиться в головному корпусі Київського національного університету імені Тараса Шевченка, побудованому у 1842 році за проектом видатного архітектора Вікентія Беретті.

Експозиційний зал Музею розташований у приміщенні колишньої католицької церкви Університету, має два рівні. Відомо, що в різний час тут був Зоотомічний кабінет і Велика радіофізична лабораторія. У 1978 році в цьому чудовому місці розгорнув свою експозицію Музей історії Університету, який діє в цих стінах вже 40 років.

Музей – науково-дослідний та культурно-освітній заклад, створений для вивчення, збереження, використання та популяризації музейних предметів та музейних колекцій з науковою та освітньою метою, залучення громадян до надбань національної та світової культурної спадщини¹.

4 лютого 1986 року Постановою Колегії Міністерства культури Української РСР Музею було присвоєно звання «Народний музей».

Згідно Постанови Кабінету Міністрів України № 1766 від 28 листопада 2000 року Музей історії Київського національного університету імені Тараса Шевченка був включений до переліку музеїв, що перебувають у відданні підприємств, установ та організацій, де зберігаються музейні колекції та музейні предмети, що є державною власністю і належать до державної частини Музейного фонду України².

Відповідно Ст. 5 (п. 5.1.) Статуту Київського національного університету імені Тараса Шевченка (затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 802 від 24 липня 2015 року) Музей є структурним підрозділом Університету³. Він є не лише елементом організації навчального процесу з використанням предметних засобів і автентичних джерел, які поглиблюють теоретичний виклад лекцій. Нині це осередок наукової діяльності викладачів, студентів і аспірантів, справжня лабораторія, що має вузькоспеціальний характер, тісно пов'язаний з галузевою науковою роботою, підготовкою високоосвічених фахівців, а його фонди є, як результатом наукової діяльності, так і використовуються у дослідних цілях. Музей в університеті використовується не лише як засіб ілюстрування, а також як джерело знань та об'єкт досліджень. Музей є збирачем

і дослідником історії національної науки і техніки та забезпечує формування та збереження Музейного фонду України.

Протягом 40 років в Музеї плідно працювали люди, які в різний час забезпечували науково-дослідну, навчальну та культурно-освітню діяльність Музею. Серед них були випускники Університету. Слід згадати керівників Музею, таких як Софія Пінчукова, Анатолій Іваненко, Оксана Коханова, Валентина Пришва, Віктор Короткий, Віктор Пилипенко, Петро Котляров, Іван Патриляк, Людмила Круглова. Кожен з них зробив особистий вагомий внесок у розвиток і діяльність Музею.

Остання суттєва реконструкція Музею проводилася з нагоди 170-річного ювілею університету у 2004 році. Проект нової експозиції був розроблений членом Спілки Дизайнерів України Віктором Труханським та втілений ним у життя спільно з художниками Віктором Красовським і Анатолієм Мусієнком, комп'ютерний дизайн виконаний Антоном Чекурдою, організаційні та технічні питання вирішувались керівником ТОВ «Аркуш Плюс» Ігорем Чупатом. Наукове забезпечення створення сучасної експозиції було здійснено співробітниками Музею Іваном Патриляком і Людмилою Кругловою. Зокрема, ними були розроблені нові концепція Музею та тематико-експозиційний план, наукові фонди було поповнено новими надходженнями.

Експозиція Музею активно використовується у навчальному процесі під час проведення тематичних лекцій, практичних і семінарських занять⁴.

Експозиція побудована з урахуванням тематично-хронологічного принципу, але акцент зроблено на доробку викладачів та співробітників Університету. Тобто, у хронологічному порядку представлено окремі комплекси матеріалів, що відображають історію розвитку вищої освіти в Україні від XVII ст. до теперішнього часу, виключно з матеріалів, які були добуті в результаті науково-пошукової роботи співробітників Музею.

Сучасна експозиція складається з таких тематичних підрозділів.

Розвиток вищої освіти в Україні. Заснування Київського Імператорського університету Св. Володимира.

Імператорський університет Св. Володимира наприкінці XIX – на початку XX століть.

Університет у 20-ті – 30-ті роки XX століття.

Київський державний університет у роки Другої світової війни.

Відродження Київського університету в повоєнний період.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка в роки боротьби за незалежність і становлення української державності⁵.

Окрасою Музею є два меморіальні кабінети всесвітньовідомих вчених: хіміка Сергія Реформатського та біолога Сергія Навашина, а також реконструкція хімічної лабораторії XIX ст.

У Музеї експонуються фрагменти колекцій з інших музеїв Університету: зоологічна, ботанічна, геологічна, етнографічна та ін.

Серед раритетів Музею: перший ключ від центрального входу в Університет, рукописний студентський журнал «Билинка», значок випускника Університету Св. Володимира, годинник та пишучий хронограф XIX ст.; глобус зоряного неба поч. XX ст. ручної роботи; нагороди, відзнаки та подарунки Університету на ювілеї; особисті документи та речі викладачів і співробітників, а також спортивні нагороди студентів Університету.

В коридорах головного корпусу Університету, за ініціативи керівництва, розгорнута портретна галерея видатних випускників та співробітників нашої рідної Alma Mater. Ці художні роботи яскраво доповнюють основну експозицію Музею та є її продовженням.

Тематичний підрозділ, який висвітлює міжнародні зв'язки університету також винесено за межі експозиційного залу Музею. Мова йде про галерею Почесних докторів, в якій представлені імена видатних вчених і політичних діячів, які були удостоєні звання Почесний доктор Київського Університету та імена тих викладачів, які стали Почесними докторами навчальних закладів інших країн.

Окремими тематичними блоками в галереї перед залом засідань Вченої ради Університету представлені: меморіальна дошка загиблим студентам і викладачам у роки Другої світової війни та меморіальна дошка з портретами героїв «Небесної Сотні».

Адміністративне крило головного корпусу Університету прикрашає меморіальна стела під назвою «Викладачі та співробітники Київського національного університету, яких відзначено Почесними званнями України та Університету». Вона також є одним з тих потужних тематичних підрозділів експозиції Музею історії Університету, який винесено за межі основної експозиції.

Отже, можна стверджувати, що головний корпус Університету невдовзі стане одним великим Музеєм, коридорами якого вже давно проводять цікаві тематичні екскурсії, як співробітни-

ки Музею так і студенти Університету. Саме студентам належить ідея проведення театралізованих екскурсій коридорами головного корпусу, яку вони успішно втілили в проєкті під назвою «Ніч в Університеті».

Відповідно до сучасних напрямків роботи Музей історії Університету складається з відділу наукових фондів, експозиційного відділу та відділу архівної і науково-облікової документації⁶.

Музей створений на базі наукових і навчальних музейних колекцій, що у відповідності до чинного законодавства України надходять до фондів Музею в результаті науково-пошукових досліджень співробітників Музею, викладачів, аспірантів і студентів Університету. Як сховище рухомих пам'яток і колекцій, що мають наукове, освітнє і культурне значення, Музей є місцем збереження об'єктів матеріальної і духовної культури, призначений для їх всебічного вивчення, обліку та експонування. Музейні предмети – пам'ятки історії і культури, науки і техніки, які мають наукову, історичну, художню чи іншу цінність становлять державну частину Музейного фонду України, охороняються законом, зберігаються у фондах Музею та підлягають класифікації, науковому опису і обліку у порядку, встановленому чинним законодавством⁷.

Музей є науково-дослідним і навчально-освітнім структурним підрозділом Університету і, відповідно до чинного законодавства, не є юридичною особою, а належить за юридичним статусом до державних відомчих музеїв, що діють у складі навчального закладу, який перебуває у сфері управління Міністерства освіти і науки України.

За профільною спеціалізацією Музей належить до історико-меморіальних; за типом суспільного призначення – до науково-дослідних музеїв, що також виконує функції навчального музею⁸.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, як засновник Музею, забезпечує науково-методичну організацію його роботи, а також є основною і визначальною ланкою наукового-дослідного і культурно-освітнього процесу.

Музей співпрацює з державними, науковими, громадськими та іншими зацікавленими закладами, організаціями, установами й особами, в тому числі і в рамках міжнародного співробітництва в науковій сфері, з іншими структурними підрозділами Університету, об'єднує дослідників декількох структурних підрозділів, залучає висококваліфікованих спеціалістів з різних сфер знань з метою проведення наукових досліджень і музейної роботи.

У своїй діяльності Музей керується Конституцією України, чинним законодавством України, актами міжнародного права в галузі освіти, музейної справи та охорони культурної спадщини, Статутом Університету, Положенням про Музей, наказами ректора Університету.

Основними завданнями Музею є: охорона, збереження, комплектування, наукова систематизація, вивчення і використання з науково-дослідницькою та навчально-освітньою метою історичних пам'яток, музейних колекцій, інших об'єктів матеріальної і духовної культури, які репрезентують історію Київського університету на всіх етапах його розвитку та мають історичну, наукову, художню і меморіальну цінність.

У сфері науки, освіти, культури та виховання Музей виконує дослідницьку, охоронну, освітню та науково-документаційну функції. Музей сприяє підвищенню якості підготовки фахівців, формуванню наукового світогляду, а також є осередком культурно-просвітницької діяльності та залучає студентську молодь, викладачів і співробітників до надбань науки в Університеті. Сприяє, через засоби музейного впливу, вихованню поваги до історії, традицій і національних цінностей народу України⁹.

Основні завдання і функції Музею обумовлюють напрямки його діяльності.

Музей проводить силами своїх співробітників, викладачів і студентів науково-дослідницьку роботу з вивчення історії України, зокрема Київського університету. Бере участь у комплектуванні, поповненні та формуванні Музейного фонду України, як через проведення наукових розвідок в архівних установах України, так і використовуючи інші шляхи поповнення музейних зібрань, що не суперечать чинному законодавству.

Музей здійснює обстеження, дослідження та атрибуцію пам'яток історії, дає рекомендації щодо їх збереження і використання, розроблені на основі інструктивних матеріалів Міністерства культури України та Міністерства освіти і науки України.

Музей сприяє впровадженню результатів наукових досліджень і розробок у навчальний процес і просвітницьку діяльність.

Музей бере участь у науково-дослідницькій і навчально-виховній роботі згідно річних та перспективних планів роботи Університету. Надає можливість використання наукових фондів Музею в навчально-виховному процесі відповідно до програм загальних та спеціальних курсів, а також у науково-дослідницькій роботі студентів, чим сприяє підвищенню якості підготовки

фахівців. Фонди Музею історії використовуються фахівцями для підготовки наукових праць, а також студентами для написання курсових, дипломних і магістерських робіт¹⁰.

Музей пропагує та популяризує досягнення історичної науки та Київського університету зокрема, надає можливість викладачам Університету використовувати експозиційний та фондочий матеріал під час інтерактивних лекцій та семінарських занять. Теоретичні і практичні заняття з окремих тем спецкурсу «Історія Київського університету», нормативних та спеціальних курсів з архівознавства, джерелознавства та музеєзнавства зі студентами денної та заочної форми навчання проводяться в приміщенні Музею.

Музей гарантує вільний доступ науковців та студентів до музейного зібрання та використання його у теоретичних і практичних наукових розробках. Обмеження цього доступу обумовлюється тільки авторськими правами, специфікою цінностей та особливими умовами їх збереження, що визначається законодавством.

Пам'яткоохоронна діяльність Музею передбачає збереження, наукове вивчення та раціональне використання на належному рівні та у відповідності до вимог Державних стандартів умов зберігання і обліку пам'яток історії, культури та інших музейних предметів, що мають наукову, історичну, художню й іншу цінність і входять до Музейного фонду України.

У сфері охорони та реставрації музейних пам'яток Музей проводить свою роботу на підставі Закону України «Про охорону культурної спадщини», інших законів та нормативно-правових актів¹¹.

Наукове комплектування і систематизація музейних фондів є найбільш вагомою і головною ланкою діяльності Музею. Основною формою поповнення фондів Музею є науково-пошукова робота, яка проводиться в основному співробітниками Музею, а також викладачами разом зі студентами та аспірантами. Допомогу в цьому напрямку діяльності Музею надає Рада ветеранів Університету.

Також Музей комплектує фонди за рахунок безоплатної передачі колекцій чи окремих предметів організаціями і приватними особами або через виготовлення на замовлення науково-допоміжних матеріалів. Фонди Музею є державною власністю і складовою частиною Музейного фонду України та підлягають постійному зберіганню.

Юридична охорона музейних фондів і прав Музею забезпечується обліком музейних предметів в обліковій документації, яка відповідає вимогам чинного законодавства.

На базі музейних колекцій Музей створює наукові експозиції, що відображають історію та розвиток науки в Університеті. Фонди Музею є основою побудови його експозиції, яка організовується відповідно до навчальних планів і програм тих дисциплін, що читають не лише на історичному, а й на інших факультетах Університету із урахуванням найновіших вимог щодо експозиційної роботи.

Використовуючи свої наукові колекції та зібрання, Музей створює стаціонарні і пересувні виставки, дотримуючись умов, що гарантують повну збереженість експонатів.

В організації виставкової діяльності Музею зазвичай сприяють представники історичного факультету Університету, а саме: професори Анатолій Слюсаренко, Ярослав Калакура, В'ячеслав Мордвінцев, Ірина Войцехівська, Григорій Савченко, Василь Ульяновський, Валерій Капелюшний, Марина Палієнко, Олег Машевський; доценти Олександр Гончаров, Віктор Пилипенко, Олександр Надтока, ветерани праці Тамара Жилко, Тетяна Вишня, Тамара Демченко, завідувачка Археологічного музею Любов Самойленко та інші колеги. За їх безпосередньої участі Музеєм були влаштовані виставки, присвячені видатним науковцям, заслуженим професорам, академікам і відомим випускникам Університету, а також наукові археологічні, етнографічні, фотодокументальні та різноманітні художні виставки. Вони долучилися до поповнення наукових фондів Музею архівними документами, іншими цінними предметами музейного значення та збагатили експозицію рідкісними експонатами.

Просвітницька й культурологічна робота також є одним з напрямків діяльності Музею історії Університету. Музей розробляє і проводить оглядові та тематичні екскурсії по основній експозиції та експозиціям тимчасових виставок, читає лекції і проводить різноманітні заходи історичної тематики для студентів, учнів шкіл та інших освітніх закладів, надає консультації з питань історії та музеєзнавства, проводить колосальну профорієнтаційну роботу з абітурієнтами¹².

Музей надає фахову науково-методичну допомогу співробітникам інших музеїв Університету, студентам вищих навчальних закладів м. Києва, викладачам та учням коледжів, ліцеїв, загальноосвітніх навчальних закладів України, членам Малої Академії наук та ін.

Музей регулярно бере участь у Міжнародних та Всеукраїнських наукових конференціях, семінарах і Форумах, популяризує свою роботу в пресі, на радіо та телебаченні, видає збірники унікальних документів та ілюстрованих матеріалів з історії Університету¹³.

Отже, Музей історії Київського національного університету імені Тараса Шевченка пройшов шлях від невеликої виставки, заснованої на громадських засадах, до значного і важливого структурного підрозділу Університету. Він був створений як складовий елемент системи науково-освітньої діяльності з метою формування і збереження державної частини Музейного фонду України, для забезпечення навчального і наукового процесів в Університеті, через створення належного рівня викладання теоретичних і практичних знань у процесі підготовки фахівців історичного профілю, для проведення наукових досліджень у галузі архівознавства, джерелознавства і музеєзнавства, а також з метою документування і вивчення процесу розвитку історичної науки і музейної справи в Університеті.

¹ Про внесення змін до Закону України «Про музеї та музейну справу»: Закон України від 5 листопада 2009 р. № 1709-VI // Офіційний вісник України. – 2009. – № 92. – С. 8–15.

² Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження переліку музеїв, що перебувають у віданні підприємств установ та організацій, де зберігаються музейні колекції та музейні предмети, що є державною власністю і належать до державної частини Музейного фонду України» (№ 1766 від 29.11.2000). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1766-2000-p>

³ Статут Київського національного університету імені Тараса Шевченка від 24 липня 2015 року. – К., 2015. – 64 с.

⁴ Круглова Л. Б. Експозиція музейна // Історія в термінах і поняттях: довідник: Навч. посіб. – Вишгород, 2014. – С. 186.

⁵ Патриляк І. К. Народний музей історії Київського національного університету імені Тараса Шевченка // Історичний факультет Київського національного університету імені Тараса Шевченка: минуле і сьогодення (1834–2004). – К., 2004. – С. 134–139.

⁶ Круглова Л. Б. Основні напрямки діяльності Музею історії КНУ ім. Тараса Шевченка // Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції «Проблеми і перспективи розвитку музеїв ВНЗ України: науково-методичний аспект. До 110-річчя НТУУ «КПІ» та 45-річчя Музею історії КПІ»: Тези доповідей. – Київ, 23–24 травня 2008. – С. 58–64; її ж. Музей історії Київського національного університету ім. Тараса Шевченка: проблеми та перспективи розвитку // Матеріали 2-го Круглого столу «Проблеми і перспективи розвитку музеїв ВНЗ України». – К., 2007. – С. 32–33.

⁷ Бабенко О. Короткий словник музейних термінів. – Кіровоград, 2001. – 120 с.

⁸ Самойленко Л. Г. Музеї Київського національного університету імені Тараса Шевченка: історія, досвід роботи, перспективи розвитку // Вісник Одеського історико-краєзнавчого музею. – Липень, 2006. – С. 61–66.

⁹ Маньковська Р. В. Музеї України у суспільно-історичних викликах ХХ – початку ХХІ століть. – Львів, 2016. – 408 с.

¹⁰ Синявська Л. І., Силка О. З. Музейна практика: навчально-методичний посібник для студентів III курсу напряму підготовки 6.020302 Історія. – Черкаси, 2017. – 96 с.

¹¹ Закон України «Про охорону культурної спадщини»: Закон України від 8 червня 2000 року № 1805-III. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1805-14>

¹² Валенкевич О. В. Становлення та розвиток музейної педагогіки // Проблеми освіти : наук.-метод. зб., Інститут інноваційних технологій і змісту освіти МОН України. – К., 2015. – Вип. 85. – С. 48–52.

¹³ З іменем Святого Володимира. У 2 кн. / Упоряд. В. Короткий, В. Ульяновський. – К., 1994; Alma Mater. Університет св. Володимира напередодні та в добу Української революції 1917–1920. Матеріали, документи, спогади. Кн.1–2. / Упоряд. В. Короткий, В. Ульяновський. – К., 2000–2001.

Стаття посвящена історії оснований, головним задачам и направлениям деятельности Музея истории Киевского национального университета имени Тараса Шевченко.

Ключевые слова: университет, музей, экспозиция, Музейный фонд Украины.

The article is devoted to the history of the foundation, the main tasks and directions of the Museum of History of the Taras Shevchenko National University of Kyiv.

Keywords: university, museum, exposition, Museum Fund of Ukraine.